

ŠARŪNAS JASIUKEVIČIUS

ČERNOBYLIO ATOMINĖ ELEKTRINĖ.
1986 METAI. BALANDŽIO 26 DIENA.
1 VALANDA 23 MINUTĖS 40 SEKUNDŽIŲ.
ĮVYKO DIDŽIAUSIA BRANDUOLINĖ
KATASTROFA ŽMONIJOS ISTORIJOJE.
NUO TO LAIKO PASAULIS TAPO KITOKS.

ĮVADAS

Pirmiausia noriu padėkoti savo žmonai Jurgai, kuri niekada nekelia jokių sąlygų, nekuria netikrų, įsivaizduojamų kliūčių, net kai sugalvoju pačią beprotiškiausią kelionių idėją. Ji visur ir visada mane palaiko. Kartais Jurga į keliones leidžiasi drauge. Jei nevyksta sykiu, ant jos pečių gula ne tik namų ūkis, bet ir mūsų verslai. Dabar, kai jau pati turi šios tokios kelionių patirties, pataria ir man. Stengiuosi kiek įmanydamas nelikti skolingas – taip pat lieku prižiūrėti namų, verslų ir šiek tiek vaikų, kai žmona sugalvoja išlėkt. Bet nemanau, jog kada nors sugebėsiu jai atsidėkoti. Todėl atsilyginu meile ir dėmesiu. Kartais – ir masažu. Visiems vyrams linkiu rasti tokią moterį. Kodėl Černobylis? Šis klausimas kyla daugeliui. Ko ten eiti, jei tyko tiek daug pavojų? Radiacija, laukiniai žvėrys, apleisti pastatai, teritoriją saugantys pareigūnai... Jei atvirai, atsakymo neturiu iki šiol. Tiksliau – turiu keletą, atradau juos per kelerius metus, bet negaliu pasirinkti galutinio. Manau, jų dar bus. Ko gero, visas versijas sieja viena sąvoka – postapokaliptinė romantika. Jeigu ji nesukėlė jums jokių emocijų, matyt, nėra prasmės ir aiškinti. Vis tiek nepavyks. Sąvoką „romantika“ turbūt labai sunku apibūdinti. Vyrams ji reiškia viena, moterims – visai ką kita. O ir neskirstant į lytis, romantiški gali būti absoliučiai skirtingi dalykai. Tiesą sakant, neplanavau užsiimti kelionių organizavimu. Keliaudavau pats vienas ar su žmona. 2014 metais sugalvojau, kad noriu pamatyti Černobylį. Iš pradžių ieškojau, kas galėtų suorganizuoti legalią ekskursiją, bet nė viena agentūra Kijeve nepasiūlė nieko, kas būtų verta dėmesio. Visos ekskursijos buvo rengiamos pagal standartinį Černobylio zonos administracijos patvirtintą maršrutą: be patekimo į pastatus, aplankant tik kai kuriuos objektus. O man reikėjo daugiau. Tada pirmą kartą leidasi į nelegalų žygį po Černobylio zoną. Nuotykis buvo plačiai aprašytas žiniasklaidoje. Keliaujant buvo labai karšta, oro tempe-

ratūra dienomis siekė net 37 laipsnius, o neštis ant nugaros reikėjo daug. Po žygio supratau, kad tikrai norėsiu grįžti į Černobylių ir pamatyti daugiau. Nenorėjau kitą kartą tempti tokios sunkios kuprinės – nusprendžiau vykti į legalią ekskursiją ir pasislėpti zonoje atsargų. Bandžiau derinti su ukrainiečių agentūromis, tačiau vėl susidūriau su ta pačia problema – viskas tik oficialiai, laikantis taisyklių ir su lydinčiu pareigūnu. Supratau, kad tokiomis sąlygomis atsargų nesukaupsiu. Kreipiausi tiesiai į Černobylio zonos administraciją. Iš pradžių niekas su manimi nebendravo, bet paskui per pažįstamus žmones pavyko prisibelsti. Atsakė, kad priims, išduos leidimus, bet dirbama tik su agentūromis. Turiu vežti turistus. Taip surinkau kelias pirmas grupes ir pasidėjau pakankamai atsargų antram žygiui. Kai keliai buvo praminti ir žmonės Lietuvoje sužinojo, kad galiu nuvežti į Černobylių bei per vieną dieną parodyti daugiau nei ukrainiečių agentūros per dviejų dienų turus, pasipylė turistų srautai.

Įprastos kelionių agentūros Lietuvoje taip pat mėgina organizuoti tokias keliones. Tik jos dirba su ukrainiečių agentūromis – tarpininkauja už komisinį mokesį. Patarčiau keliautojams labai atidžiai perskaityti kelionių programas ir lankomų objektų sąrašus, kad netektų nusivilti. Tos ekskursijos labai skiriasi nuo to, ką darau aš.

Iš pradžių Černobylis man buvo egzotiška vieta, į kurią žūt būt norėjau patekti. Kažkas TOKIO, apsupto mistinių istorijų, apgaubto sovietų valdžios sukurtų paslapčių. O kur dar pavojai, kurių adrenalinas svaigina, o įveikus užplūsta pasitenkinimo banga! Be jokios abejonės, tai unikali vieta. Antros tokios pasaulyje nėra. Niekur kitur apokalipsės raiteliai neprašuliavo su tokia jėga. Būtent taip ir atrodys pasaulis po Trečiojo pasaulinio karo. Vėliau labai sužavėjo gamta. Ten daugiau kaip 30 metų žmonėms neleidžiama jos niokoti. Laukinių gyvūnų populiacija išaugo kelis kartus. Ką reiškia vien pamatyti laisvėje bėgiojančius laukinius Prževalskio arklus! Be to, gyvūnai ten jaučia žmogaus baimės. Niekur kitur nesu matęs briedžių, elnių, stirnų, šernų, vilkų iš taip arti. Ką jau kalbėti apie laukinės lapės šėrimą iš rankų.

Dabar ten važiuoju kaip į antrus namus. Kas kartą atvykus viskas taip pažįstama. Ukraina apskritai gana keista šalis. Ji ilgą laiką palaikė glaudžius ryšius su Rusija. Tas mentalitetas įsirėžęs gana giliai į žmonių sąsąmonę. Sakyčiau, jie įstrigę devintajame dešimtmetyje. Žlugus Sovietų Sąjungai, Lietuva

Lapinas Semionas. Pripetęs miesto priegose gyvena du lapiniai, kurie mielai ateina pasmailižiauti lankytojų siūlomą maistą. Vietiniai jiems dave vardus: Semionas ir Milkyta. Semionas netgi turi feisbuko puslapyką

sparčiai žengė Vakarų civilizacijos link, o Ukraina taip ir liko tame suirutės ir perversmo etape. Man ši vieta – tarsi grįžimas į vaikystę. Daug šiuolaikinio jaunimo nelabai nutuokia, kaip elgtis tokiomis sąlygomis, o man ten viskas taip pažįstama ir suprantama. Be to, jau užsimezgė socialiniai ryšiai, atsirado nemažai pažįstamų, kuriuos smagu pamatyti. Kartą, kertant sieną, pareigūnas netgi paklausė, kur mano vietinis pasas – pagalvojo, kad turiu abiejų valstybių pilietybę. Dabar tokių dalykų nebeklausinėja. Dabar teiraujasi, kas gero, kas naujo, kaip sekasi.

Dar vienas dalykas, kuris nekinta nuo pirmo nelegalaus žygio antros ar trečios dienos – tai lyg pasinėrimas į alternatyvią realybę. Čia negalioja įprastos mūsų sociumo normos, čia neveikia įstatymai, čia nėra bankų, paskolų, mokesčių inspekcijos. Tai – tarsi kita visata su kitokiais dėsniais. Visiškas atitrūkimas nuo kasdienybės ir persikėlimas į kitą realybę vos per kelias valandas. Ką jau kalbėti apie jausmą, kai naktį apleistame Pripetės mieste užlipęs ant aukščiausio pastato stogo po kojomis matai miestą, kuriame kadaise gyveno beveik 50 000 žmonių. O dabar esi tik tu vienas. Ir tavo mintis pertraukia mieste besibastančio vilko kaukimas arba lūšies, kviečiančios jauniklius, miaukimas. Kirtęs Černobylio zonos perimetrą, suvoki, kad nuo šios akimirkos tik pats esi savo likimo šeimininkas. Kartais – ir kitų žmonių likimo šeimininkas. Mūsų pasaulyje, gatvėje sutikęs nepažįstamą žmogų, turi ribotą skaičių „ėjimų“. Tave saisto visuomenės normos, įstatymai, moralės nuostatos, įvaizdis, asmeninė legenda. Černobylio zonoje visa tai negalioja. Tai – tarsi kompiuterinis žaidimas, kuriame nėra galimybės išsaugoti prieš elgiantis rizikingai, todėl yra tik vienas bandymas. Tas absoliučios laisvės jausmas... Gal tai ir yra romantika?

Tad kviečiu jus į įspūdingą, neįtikėtiną ir nuotykių kupiną kelionę po unikalią vietą – Černobylio zoną. Pažadu – bus įdomu, kartais baisu, kartais linksma. Tačiau abejingų neliks. Bent jau šito tikiuosi.

МА ВЪВЕДЕНО
ИЗ
ЭКСПЛУАТАЦИИ

2

A3-5

A3-5

ОТКЛ.

ВКЛ

ПИТАН

ОТКЛ.

Реакторiaus avarinio stabdymo mygtukas AZ-5

I SKYRIUS: KAS SUDARO ČERNOBYLIO ZONĄ?

TRISDEŠIMTIES KILOMETRŲ „KALĖJIMAS“

Legendos ir pasakojimai apie Černobylį susiję ne tik su pačia elektrine, bet ir su jos zona. Ši buvo suformuota, kai 1986 metų balandžio 26-osios naktį sprogo ketvirtasis elektrinės reaktorius. Avarijos priežasčių gausybė: teko skaityti knygą, kurioje vos ne kas sekundę užfiksuota visa katastrofos istorija. Deja, tikrosios priežasties iki šiol taip niekas ir nenustatė: per daug sudėtinga situacija, todėl ir katastrofos versijų iškelta labai daug. Vieni spėjo, kad tai teroristinis aktas, kiti įtarė darbuotojų sabotažą – esą reaktorius buvo tyčia susprogdintas. Neatmetama dar viena teorija: galbūt sprogimas galėjo būti susijęs su gretimais objektais, tiksliau – su radiolokacine antena „Duga“. Galų gale Sovietų Sąjungos komunistų partijos centro komitetas tiesiog sušaukė komisiją, ji vos ne balsuodama nustatė, kurią katastrofos versiją reikia patvirtinti: visiems priimtinausia buvo išvada, esą reaktorius sprogo dėl elektrinės darbuotojų klaidos. Netgi ir dėl šios išvados buvo keliamos prielaidos, atseit darbuotojai klaidą padarė tyčia, savo nuožiūra. Maža to, buvo svarstoma galimybė, kad darbuotojai tą lemtingą klaidą padarė kažkieno nurodymu. Vis dėlto komisija priėmė sprendimą, jog elektrinės reaktorius sprogo tiesiog dėl žmonių klaidos. Aišku, kad po tokios išvados visuomenę dar ilgai audrino mokslininkų ir nemokslininkų bei sąmokslų teorijų kūrėjų keliamos versijos.

* / AVARIJOS PRIEŽASČIŲ GAUSYBĖ:
TEKO SKAITYTI KNYGĄ, KURIOJE VOS
NE KAS SEKUNDĘ UŽFIKSUOTA VISA
KATASTROFOS ISTORIJA.
DEJA, TIKROSIOS PRIEŽASTIES IKI
ŠIOL TAIP NIEKAS IR NENUSTATĖ.

Bet grįžkime prie oficialios avarijos versijos, kuri teigė, kad buvo atliekamas reaktoriaus bandymas. Norėdamas užbėgti mėlynas kojines mėvintiems mažutėliams už akių, iš karto pareiškiu, kad paaiškinimas nėra moksliskai teisingas, bet parašiau taip, kad suprastų ne tik fizikai. Darbai buvo vykdomi ne pagal taisykles ir ne pagal nustatytą tvarką. Be to, padaryta išvada, kad pamainos viršininkas improvizavo ir nurodė darbuotojams tęsti eksperimentą net tada, kai reikėjo viską stabdyti. Išvadoje sakoma, kad reaktorius tapo nebevaldomas, perkaito, o darbuotojai nebesugebėjo jo ataušinti iki reikiamos temperatūros. Reaktorius tiesiog užvirė ir kaip bet kuris paprastas šildymo katilas sprogo. Sprogo taip, kad sprogimo banga sudraskė visą reaktoriaus branduolį, o jo turinys buvo išmestas į atmosferą, pakilo į dangų... Vėjas turinį išnešiojo... Sprogimo banga buvo tokia galinga, kad netgi pakėlė apsauginį reaktoriaus gaubtą. Jis buvo pagamintas iš gelžbetonio ir turėjo apsaugoti reaktorių nuo sprogimo. Tačiau šis buvo toks milžiniškas, kad kai sproginimas gerokai švystelėjo gaubtą į viršų, šis persivertė ore ir žnektelėjo ant reaktoriaus – taip dar labiau jį sugadino. Štai tokia buvo oficiali šios didžiulės katastrofos versija.

/ REAKTORIUS TIESIOG UŽVIRĖ IR
KAIP BET KURIS PAPRASTAS ŠILDYMO
KATILAS SPROGO.

Jei kalbėsime apie sąmokslų teorijas, viena iš jų skelbė, kad elektrinės pamainos viršininkas su kažkuo buvo susimokęs ir nusprendė tyčia susprogdinti reaktorių. Vis dėlto sąmokslų teoretikai niekaip nesugalvojo, kodėl pamainos viršininkas turėjo taip pasielgti, ir ši versija buvo atmesta. Net kelios sąmokslų teorijos buvo susijusios su radiolokacine antena „Duga“, bet apie ją papasakosiu šiek tiek vėliau. Daugumai turbūt žinoma ir dar viena versija: esą kažkas, sprogdindamas reaktorių, tikėjosi sugriauti Sovietų Sąjungą. Įdomu, kad praėjus keleriems metams Sąjunga išties žlugo. Avarijos padariniams likviduoti reikėjo labai daug išteklių. Jeigu tokia katastrofa būtų nutikusi ne Sovietų Sąjungoje, ko gero, būtų buvę kur kas liūdniau: Sąjunga vis dėlto buvo didelė valstybė ir galėjo skirti milžiniškus

išteklius avarijai likviduoti. Reikia pripažinti, kad su avarijos padariniais valstybė susitvarkė gana gerai, palyginti su japonais, kuriems panašiai nutiko Fukušimoje. Aišku, Sovietų Sąjunga tvarkėsi šleivai kreivai: kai dabar pasižiūri, kaip viskas padaryta, plaukai šiaušiasi. Bet turint omenyje tų laikų žinių lygį, gamybinius bei technologinius pajėgumus, sovietai padarė viską, ką galėjo, kad susidorotų su katastrofos padariniais. Nepamirškime ir to, kad ši avarija buvo pirmoji pasaulyje tokio masto branduolinė katastrofa ir tikrai niekas nežinojo, kaip elgtis. Sovietų Sąjunga, likviduodama avarijos padarinius, elgėsi taip, kaip būtų elgusis sprogius atominei bombai, tai yra pirmiausia mobilizavo kariuomenę.

/ ŠI AVARIJA BUVO PIRMOJI
PASAULYJE TOKIO MASTO
BRANDUOLINĖ KATASTROFA IR TIKRAI
NIEKAS NEŽINOJO, KAIP ELGTIS.

Po sprogius į atmosferą buvo išmestas reaktoriaus turinys: branduolinis kuras ir grafitiniai blokai. Kitaip tariant, į orą pakilo didžiulis kiekis branduolinių radioaktyvių atliekų. Kad būtų lengviau suprasti, papasakosiu labai paprastai: RBMK-1000 reaktorius – tarsi didžiulė statinė, prikrauta grafitinių blokų. Jų viduje yra kanalai, kuriuose sudėtos branduolinio kuro kasetės. Per sprogius išsibarstė ne tik visas kasetėse buvęs branduolinis kuras, bet suskilo bei į labai smulkias dulkes sutrupėjo grafitas. Grafito gabaliukai buvo ir kumščio, ir maždaug ketvirtadalio aguonos grūdo didumo. Dulkės pakilo į viršų: kuo dulkelė lengvesnė, tuo į aukštesnius atmosferos sluoksnius ji pateko. Paskui vėjas dulkes išnešiojo. Apie avariją pirmiausia sužinojo Švedijos atominė elektrinė: suveikus signalizacijai, švedai pagalvojo, kad radiacija nutekėjo pas juos. Darbuotojai pradėjo ieškoti priežasties savo elektrinėje, tačiau nieko nerado. Netrukus suveikė gretimoms elektrinėms signalizacija. Abiejų specialistai susisieki ir greitai suvokė, kad radioaktyvių dalelių nutekėjimas įvyko ne Švedijoje, o kitoje valstybėje. Stebėdami atplaukusį „debesėlį“ ir suveikusią signalizaciją rodmenis, švedai atsekė, kad „debesėlis“ atkeliavo iš Sovietų Sąjungos.

Tik tada pasaulis sužinojo, kad sprogo atominė elektrinė Černobylyje.
Po sprogimo buvo praėjusios dvi dienos...

/ PASAULIS SUŽINOJO, KAD SPROGO
ATOMINĖ ELEKTRINĖ ČERNOBYLYJE.
PO SPROGIMO BUVO PRAĖJUSIOS DVI
DIENOS...

Didesni radioaktyvaus debesies gabalai nusėdo arčiau avarijos vietos: dėl svorio jie pakilo neaukštai, todėl ir išsibarstė greičiau. Smulkios dalelės apskriejo ratu visą planetą. Ir Lietuva gavo nemažai radiacijos. Atsimenu, kad tų metų balandį buvo geras oras: tėvai sumanė nuvažiuoti prie jūros ir mes tuo metu gulėjome paplūdimyje. Virš mūsų galvų keliavo ir po truputį krito radioaktyvios dulkės. Vėliau, kai buvo tiriama elektrinės reaktoriaus avarijos padariniai, išaiškėjo bauginantis faktas: kuo arčiau katastrofos vietos buvo žmonės, tuo labiau nukentėjo jų sveikata.

Taigi, po avarijos buvo suformuota Černobylio zona. Iš pradžių ji driekėsi maždaug 2000 kvadratinų kilometrų teritorijoje. Nors daugelis žino, kad Ukrainoje įvyko avarija ir apie Ukrainos Černobylio zoną, tačiau 80 procentų viso radioaktyvaus šlamšto nukrito į gretimą Baltarusiją. Dabar Ukrainoje 2600 kvadratinų kilometrų plote driekiasi Černobylio zona, o Baltarusijoje evakuota teritorija 2100 kvadratinų kilometrų.

◉ / TAIGI, PO AVARIJOS BUVO
SUFORMUOTA ČERNOBYLIO ZONA.

Iš tikrųjų radioaktyviomis medžiagomis buvo užteršta beveik ketvirtadalis Baltarusijos teritorijos. Tačiau Baltarusijai, kaip agrarinei valstybei, buvo per brangu atsakyti žemės, todėl į Černobylio zoną pateko tik labiausiai užterštos vietos. Taip Baltarusijoje buvo suformuotas Polesės radiologinis draustinis. Šalyje aptiktume ir daugiau radioaktyvių dėmelių, iš kurių buvo evakuoti žmonės, tačiau tos teritorijos nebuvo prijungtos prie bendros radiologinės zonos. Analizuojant radiacijos paplitimo žemėlapius, matyti, kad šalia

Priepetės Krovinių uostas

TURINYS

Įvadas	6
I SKYRIUS: KAS SUDARO ČERNOBYLIO ZONĄ?	
Trisdešimties kilometrų „kalėjimas“	13
II SKYRIUS: ZONOS OBJEKTAI	
Zonos sostinė	33
Zombiai, mutantai, vaikštantys numirėliai.....	44
Ar galėjo antena sukelti sprogimą?	49
Stalkerių bazė	61
Kodėl užaugo dvimetriniai šamai?	64
Ukrainai reikėjo elektros	72
„Vilkų užkalbėtojas“	77
Kur nukeliauja šlamštas?	85
Sukūrė rojų Žemėje	90
Postapokaliptinis atomogradas	112
III SKYRIUS: KAS LANKOSI ZONOJE?	
Drąsūs vyrai, pasivadinę stalkeriais	135
Vilkų spąstuose	141
Linksmi vyrukai	147
Arba bijo, arba ieško	152
IV SKYRIUS: MANO KELIONĖS Į ČERNOBYLIO ZONĄ	
Pirmoji mano kelionė	158
Zona traukė kaip magnetas	165
Solo žygis	176
V SKYRIUS: ZONOS FOLKLORAS	
Černobylio zonos venos	189
„Imrai“ ir Šuriko nuotyčiai	191
Godumas pražudė Vincentą	194
Laisvos meilės trijulė	197
Troškimas kainavo pėdas	201
Zonos mūzos	202
Nusikaltimą paslėpė miškas	203
Pagerbtas miręs	206
VI SKYRIUS: ATMINTINĖ NORINTIEMS KELIAUTI	
Patarimai, kurie pravers norintiems tapti stalkeriais	210
Pagrindinės legalaus zonos lankymo taisyklės	220